

Boris Vukonić

TURIZAM - U SUSRET BUDUĆNOSTI

Mikrorad i Ekonomski fakultet, Zagreb,
1994., str. 180.

Pisati o turizmu, jednom od najraširenijih oblika provođenja slobodnog vremena današnjice, složenom društvenom fenomenu koji uključuje gospodarske, sociološke, psihološke, politološke i mnoge druge aspekte i elemente u analizu, i to u "nevrijeme" koje pogađa njega i tisuće ljudi koji svoju egzistenciju u Hrvatskoj grade na njegovim potencijalima, u doba rata i nesigurnosti, nezahvalan je posao.

Boris Vukonić, sveučilišni profesor ekonomije, priznati stručnjak iz područja turizma uporno istražuje, savjetuje i piše o složenoj turističkoj problematici prenoseći svjetska iskustva i teorijske domete te transdisciplinarnu pojavu našoj stručnoj i znanstvenoj javnosti. Knjiga **Turizam - u susret budućnosti** četvrta je u nizu knjiga koje obraduju razvojnu komponentu turističkog fenomena. Nakon prve pod naslovom *Turizam i razvoj*, slijede *Turizam i religija* te prije godinu dana izašla *Turizam u vihoru rata*. Autor u predgovoru ističe da je riječ o prirodnom nastavku istraživanja, ali i otvaranju novih prostora. Nakon radova i knjiga pretežno ekonomske provenijencije (ukupno 14 knjiga), ovaj plodan autor prelazi na analizu turizma i iz socioloških i kulturoloških aspekata, doduše samo parcijalno, i to onih turističkih fenomena koji su po svojoj strukturi i prirodi prvenstveno sociološki ili antropološki.

Sve to otkriva potrebu i nedostatak socioloških istraživanja turizma u nas i napore samog autora da upozori stručnu javnost, a prije svega same djelatnike u turizmu, od državne razine do samih pojedinaca, kako se u turizmu ne radi samo o gospodarskim efektima i broju noćenja, niti samo o "kvaliteti i atraktivnosti turističke ponude", već da

je riječ o složenom društvenom fenomenu koji Hrvatskoj može pod određenim preduvjetima donijeti i više deviza i osigurati opći gospodarski razvoj, no isto tako da ekstenzivan i nepromišljeni rast i razvoj već sada pokazuju svoje negativnosti, ugrožavajući sam turizam u korijenu.

Knjiga je podijeljena u četiri tematska područja: Uvod ili turistički svijet u brojka-ma, Turizam i teorija razvoja, Turizam i okolina: sklad ili nesklad? te Alternativni turizam ili alternativa turizmu?

U uvodnom poglavlju, nakon impresivnih podataka o turističkom prometu (500 milijuna turista u međunarodnom prometu i oko 3 milijarde ukupno) i konstatacije da je 1991. godine turizam postao vodećim sektorom u međunarodnoj razmjeni s 12% udjela u svjetskom bruto nacionalnom dohotku, autor ističe kako brojke same po sebi ne mogu objasniti prirodu toga vitalnog fenomena. Globalni rast turizma odstupa od razvojnih stereotipa, tvrdi Vukonić, jer niti tri svjetske krize do 1990. kao ni rat na Balkanu u razdoblju političkih nestabilnosti u Europi 1991.-92. nisu usporili taj rast. Naprotiv, 1992. godine prihodi od turizma rasli su brže od broja posjetitelja, a 1993. fizički promet i prihodi zabilježili su apsolutne rekorde. Pritom autor s razlogom naglašava: šest svjetskih turističkih giganata, ujedno i najrazvijenijih zemalja svijeta (SAD, Njemačka, Francuska, Italija, Velika Britanija i Austrija), ostvaruju 47% svjetskih turističkih prihoda i 53% troškova! Time pada u vodu stereotip o kretanju turizma na razvojnom pravcu sjever-jug. Međunarodni se turizam najvećim dijelom odvija unutar najrazvijenijeg dijela svijeta. WTO (Svjetska turistička organizacija) - najmjerodavniji izvor podataka i tendencija razvoja turizma u svjetskim razmjerima - konstatirala je kako recesije doduše mijenjaju strukturu posjetitelja, duljinu boravka, vrstu potražnje i tip turizma no ne bitno i globalne učinke.

Drugo poglavlje, Turizam i teorija razvoja, raspravlja o vezama između teorije gospodarskog razvoja i teorije razvoja turizma. No kako se ističe da je turizam specifično područje primjene teorije razvoja, njegova

društvena priroda, a nadasve sociokulturne posljedice razvoja turizma zahtijevaju i razvoj posebnih teorija razvoja turizma. Mehanička primjena razvojnih teorija na ovo područje pokazala je svoja ograničenja u koncepciji forsiranja turizma kao "sektora spasa lokalnog gospodarstva" ili "univerzalnog lijeka koji ne može biti samom sebi svrha." Emisivne i receptivne zemlje različito proživljavaju faze u razvoju turizma, ponekad su im i interesi različiti. Po logici stvari autor analizira klasične teorije razvoja turizma u sklopu teorija gospodarskog razvoja klasične i kejnzijanske ekonomske teorije pa preko Rostowljeve teorije o fazama gospodarskog razvoja ističući kako je kraj razdoblja klasične teorije turizma obilježen nezaobilaznim djelom Hunzikera i Krapfta *Allgemeine Fremdenverkehrslehre* (1953.), prvim i još uvijek aktualnim pravim teorijsko-metodološkim radom koji je otvorio putove prema interdisciplinarnim istraživanjima u turizmu. Daljnja analiza prati razvoj opće turističke teorije, posebno suvremenih teorija razvoja turizma, naglašavajući kako je riječ o teorijama od pedesetih godina do danas. Na Rostowljevu tragu razvijaju se evolucionističke i teorije cikličnog razvoja turizma, koje definiraju različit broj faza u tom razvoju. Slijedi sintetički prikaz i autorovi komentari svih recentnih teorija o turizmu s naglascima na onima relevantnima za razvoj; od difuzionističke paradigme preko Pierceove revizije teorije turizma. Najviše je redaka posvećeno teoriji multiplikatora. Težeći cjelovitom prikazu, autor ne zaobilazi niti ulogu marksističkih teorija razvoja, posebice njihovu primjenu na teoriju turizma, ali i samu praksu u bivšim socijalističkim državama, naglašavajući njihova teorijska i praktička ograničenja. Na kraju ovog poglavlja razmatraju se teorije razvoja turizma u radovima domaćih autora i ističe nekolicina autora zaslužnih za razvojne aspekte uglavnom s ekonomskog stajališta. Pišući u maniri tadašnjih kritičko-marksističkih, ali i drugih recentnih europskih pristupa, posebno se izdvaja D. Alfier koji je prvi još sedamdesetih godina naglasio potrebu višedimenzionalne analize turističkog razvoja, te napisao poveći broj vrlo uspješnih radova o potrebi zaštite prirode

u svezi s turističkim razvojem. Tek u novije doba javlja se sve više radova koji turizam promatraju s negospodarskih aspekata, posebice sociokulturoloških (I. Antunac, T. Hirtrec, V. Jadresić, N. Telišman-Košuta, B. Vučković i B. Jokić).

Poglavlje Turizam i okolina: sklad ili nesklad? razmatra pojam "resursa" u turizmu, jedan od temeljnih, ali i vrlo često krivo shvaćenih i korištenih pojmova. Autor upozorava na nedostatnu uglavnom statičku uporabu tog pojma i pledira za dinamičkim i povijesnim pristupom. Ističe kako je u turizmu riječ o specifičnom, "potrebama turista primjerenom resursu", te je prava zabluda tvrditi kako su turistički resursi neograničeni. Kvalitetni su i turistima dostupni resursi ograničeni. Postoje prirodni i društveni resursi, pri čemu ovi potonji sve više dobivaju na važnosti. Stari se pojam i praksa proširuje novim "kvalitativnim sadržajima", u koje se ubrajaju i "kvaliteta ruralnih i urbanih sredina, karakteristika arhitekture i krajolika, kulturna tradicija, odnos prema turistima i razvoju turizma, socio-gospodarska situacija". Mijenja se i odnos prema "turističkim atrakcijama", a Cohenova definicija "turističke situacije" ostaje i danas intrigantnom. U tekstu se nabrajaju primjeri najvećih i najposjećenijih turističkih atrakcija u svijetu i napominje potreba za promišljanjem tzv. autentičnosti atrakcija kao i vrijednosti umjetno postavljenih i izgrađenih atrakcija koje postaju sve značajniji resursi, ali i privlačni motivi. Mijenjaju se i mjerila vrednovanja turističke okoline i resursa, što se odražava na kvantitativnim pokazateljima promijenjenih rangova nekih turističkih destinacija (usp. visoko peto mjesto Mađarske 1991. godine!).

Problematika ekoloških aspekata turističkog razvoja obrađena je prema fazama razvoja ekološkog pokreta i osvješćivanja stanovništva u svijetu, s posebnim osvrtom na katastrofalne posljedice intenzivnog masovnog turističkog razvoja po okoliš. Upozorava se na etičke, socijalne, filozofske i turističke dimenzije ove aktualne problematike suvremenog svijeta, koja turizam pogađa u kori-

jenju. Ekoturizam, pojam koji objedinjuje zaštitu okoline i turizam, novijeg je datuma i Vukonić upozorava na njegovo gospodarsko i sociokulturno obilježje. Saturacija (zasićenost turizmom s negativnim posljedicama po prirodnu i društvenu sredinu), potreba za racionalnim planiranjem prostora radi usklađivanja svih prostornih aktivnosti, pojam **carrying capacity** (složena funkcija kapaciteta i resursa održivog razvoja), usmjerenja i ograničenja turizma glede populacijskih problema, te na kraju poglavlja značajna tema za suvremeni turizam (posebice u nas) - turizam u političkom okruženju - zaokružuju ovo središnje poglavlje knjige.

U posljednjem poglavlju pod nazivom Alternativni turizam ili alternativa turizmu? autor ovaj popularni i sve češće korišteni pojam podvrgava semantičkoj analizi ne zadovoljavajući se površnim određenjima. Otud i pitanje radi li se samo o "izboru između dviju ili više mogućnosti", ili je pak riječ o antipodu pojavi koju nazivamo turizam. Da li je riječ samo o terminu koji izražava želju za promjenom u postojećem fenomenu ili se odista radi o pokušaju imenovanja sasvim nove pojave?

Nabrajajući najznačajnije autore i radove o tom "novom obliku turizma", Vukonić jasno ističe kako je nakon brojnih teorijskih i praktičkih kontroverzi jedno nedvojbeno: potraga za novim i boljim, kvalitetnijim turizmom, nakon svih problema uzrokovanih masovnim turizmom, prerasta u afirmaciju zanemarenih i nekih novih vrijednosti, u svakom slučaju ekološki i socijalno odgovornih, općeljudski prihvatljivih, gospodarski i kulturološki održivih (*sustainable tourism, responsible tourism*). Danas je već riječ o punoj svijesti pojedinih država i njihovih politika koje razvijaju nove vrijednosti u sadržaju ponude, ali i u ukupnom odnosu domaćina i gosta. Novi kulturni sadržaji ili stari predstavljeni na nov način, tzv. *small-scale* turizam, svi drugi vidovi specifičnoga, diferenciranog turizma zajedno s novom marketinškom strategijom (*Product branding*) mogu osigurati

daljnji razvoj turizma kao značajne gospodarske grane odgovarajući potrebama i izazovu vremena.

Sljedeća determinanta i ujedno nepoznanica u razvoju turizma je klima. Pred čovječanstvom su velike klimatske promjene (podizanje razine mora, globalno zatopljenje, mijene mikroklimi) koje mogu izazvati poremećaj u postojećim odnosima između emitivnih i receptivnih turističkih područja. Klimatske su prilike oduvijek igrale veliku ulogu u privlačenju turista, određivale velikim dijelom vrstu turizma. Također, stabilnost vremena ima velik utjecaj na razvoj pojedinih destinacija. Autor prognozira na temelju meteoroloških spoznaja da će najavljenе klimatske promjene donijeti "pravi brodolom" mnogim danas atraktivnim turističkim područjima, pa će "golemi uloženi kapital morati tražiti načine povratka".

Teme koje zaključuju knjigu naglašeno su kulturološke prirode: Svijet gladi ili gladni svijet; Naše zajedničko zdravlje; Ecclesia peregrinas; Turizam; prožimanje kultura; Sigurnost u temeljima turističkog fenomena; Starost - vrijeme za turizam! Iako bez produbljenije eksplikacije i teorijske problematizacije, one jasno upućuju na autorovu širinu i obavještenost o najvažnijim društvenim problemima i pitanjima ne samo u svezi turizma i njegova daljnjeg razvoja već i mnogo šire. Turizam se u ovoj knjizi promatra kao općeljudski i svjetski fenomen koji sudjeluje u razvoju društva, kroz koji se društveni problemi od gladi do obilja, od visoke svijesti o očuvanju okoliša do svih vidova nasilja i uništavanja, mnogo jasnije vide i djeluju nego li kroz bilo koju drugu svjetsku pojavu.

Možemo zaključiti kako su upravo našoj stručnoj, znanstvenoj i ostaloj javnosti prijeko potrebne knjige ovakvoga tipa. One hladno analiziraju i potkrijepljuju brojkama, ali istovremeno daju onaj osobni vrijednosni i moralni supstrat koji eliminira svaku ideologizaciju, posebice onu scientističku.

Božena Jokić